

Araştırma Makalesi/Research Article

NASİRÜDDİN-İ TÛSÎ'NİN İHTİYÂRÂT'ININ TÜRKÇE TERCÜMELERİ -MANZUM TERCÜME AHMED-İ DÂ'Î'NİN Mİ?-

Turkish Translations of Nasîr al-Dîn Tûsî's *İkhtiyârât* -Is the Verse Translation by Ahmed Dâ'î?-

Prof. Dr. Fatma Sabiha KUTLAR OĞUZ

Hacettepe Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Ankara/TÜRKİYE
fatmasabiha@gmail.com

ORCID

Prof. Dr. Müjgan ÇAKIR

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
İstanbul/TÜRKİYE
mjgan.cakir@gmail.com

ORCID

Geliş Tarihi / Received Date: 17.12.2025

Kabul Tarihi / Accepted Date: 30.01.2026

Yayın Tarihi / Published Date: 10.04.2026

Atıf/Citation

Kutlar Oğuz, Fatma S. - Çakır, Müjgan. "Nasîrüddîn-i Tûsî'nin *İkhtiyârât*'ının Türkçe Tercümeleri -Manzum Tercüme Ahmed-i Dâ'î'nin mi?". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* 12/24 (Bahar 2026), 24-61.

10.28981/hikmet.1843717

Hakem Değerlendirmesi:

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Kör Hakem

Çıkar Çatışması:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek:

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Benzerlik Taraması:

Bu makale turnitin programında taranmıştır.

Etik beyan:

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Lisans:

CC BY-NC 4.0

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

Yazar Katkı Oranı:

1. Yazar %50, 2. Yazar %50 oranında katkı sunmuştur.

ÖZ

Yıldız ilmini iki bölüme ayıran eski zamanların astronomi âlimleri bu ilmin, yıldızların bir insanın doğumu sırasında bulunduğu yere bakarak kehanette bulunmayla ilgili olanına "mevâlid", hangi zamanda hangi işin yapılması gerektiğine dair bilgilerle ilgili olanına ise "ikhtiyârât" adını vermişlerdir. Literatür incelendiği zaman "ikhtiyârât" konulu birçok metnin yazıldığı görülmektedir. Bunlardan birinin yazarı Meraga Rasathanesi'nin kurucusu Nasîrüddîn-i Tûsî'dir. Türkiye'deki kütüphanelerde de *İkhtiyârât*'ın farklı adlarla istisnah edilmiş yazma nüshalarına rastlamak mümkündür. Tûsî'nin bu manzum metninde Ay'ın on iki burcu seyri esnasında bulunduğu burca göre insanların yapması ve yapmaması gereken şeyler sıralanmaktadır. Bu makalede Tûsî'nin manzumesinin tespit edilen üç Türkçe tercümesi tanıtılacaktır. Bu tercümelere biri manzum olup her bölümde önce Tûsî'nin Farsça metnine, sonra da her bölümün ardından onun Türkçe tercümesine yer verilmesi şeklinde tertip edilen Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Farsça 641/2 numarada kayıtlı metindir. Diğer iki tercüme ise mensurdur. Bunlar Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi 539/1 numarada ve Köprülü Kütüphanesi, Mehmed Asım Bey Bölümü 727/5 numarada bulunmaktadır. Çalışmada sırasıyla önce konuyla ilgili bilgi verilmiş, sonra üç tercümenin muhtevası mukayese edilmiş, manzum tercümenin Ahmed-i Dâ'î'ye aidiyeti meselesi tartışılmış ve son olarak da üç tercüme metnin yazıçevrimi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nasîrüddîn-i Tûsî, ikhtiyârât, tercüme, Ahmed-i Dâ'î, astronomi, kehanet

ABSTRACT

Astronomers have divided the science of the stars into two branches. The branch related to making predictions based on a person's location at the time of their birth is called mawâlid, while the branch that provides information about which actions should or should not be undertaken at specific times is called ikhtiyârât. When examining the literature, it is evident that many texts have been written on the subject of ikhtiyârât. One of the authors of such works is Nasîr al-Dîn al-Tûsî, the founder of the Maragha Observatory, and manuscripts of his work can be found in various libraries that house handwritten texts. In Tûsî's work, the actions people should or should not take are listed according to the zodiac sign the moon is in as it transits through the twelve signs. This article introduces three known Turkish translations of Tûsî's poetic work. One of these is a verse translation, arranged so that each section presents Tûsî's original Persian text followed by its Turkish translation. This manuscript is found in the Millet Library, Ali Emiri Collection, Persian No. 641/2. The other two translations are in prose, located respectively in the Çorum Hasan Pasha Library, No. 539/1 and the Köprülü Library, Mehmed Asım Bey Section, No. 727/5. In this article, the texts of the translations have been critically established, the three versions compared, and the question of whether the verse translation can be attributed to Ahmed-i Dâ'î is discussed.

Keywords: Nasîr al-Dîn al-Tûsî, ikhtiyârât, translation, Ahmed-i Dâ'î, astronomy, prophecy

Giriş

Gökyüzü ve onunla ilgili unsurlar ilk çağlardan itibaren insanoğlunun dikkatini çeken önemli bilinmezler arasındadır. Dolayısıyla insanlar gerek hâlihazır gerekse gelecek hakkında bilgi edinmek için bakışlarını gökyüzüne çevirmiştir. Eski dönemlerde İslam coğrafyasında “ilm-i hey’et” başlığı altında astronomiye dair birçok eserin yazılmış olması da bu sebeptir. Dolayısıyla söz konusu alana ilişkin bilgiler zaman içinde öylesine dallanıp budaklanmıştır ki Taşköprüzâde’nin (ö. 1561) astronominin yirmi yedi dalından bahsetmesi kimseye şaşırtıcı gelmez.¹ Bunlar içinde “İlm-i ahkâm-ı nücûmun en önemli ve en gelişmiş dalı ahkâm astrolojisidir. Bu konudaki literatür ‘mevâlîd’ ve ‘ihtiyârât’ olmak üzere iki ana gruba ayrılır.” (Fehd, 2000, 124-126) “Mevâlîd” bir insanın doğumu sırasında yıldızların bulunduğu yere bakarak kehanette bulunmakla ilgilidir. (Fehd, 2000) “İhtiyâr” ise *Risâle-i İhtiyârât-ı Nücûm* isimli eserde şöyle tarif edilmektedir:

“İhtiyâr üründilemege dirler müneccim iştilâhında üründilenmiş ve kutlu sa’âdete dirler ki ol vaqt taleb itdügi huşûşa münâsib ola ve ol üründilenmiş vaqt tâlî’ün yıldızına ola taleb olınan huşûşuñ yıldızı nâzır ola meşelâ taleb olınan huşûş sefere gitmek olsa bir sa’d vaqt üründilemek gerek ki sefere münâsib ola. İmdi sefer hânesi ki toközuncı hâne ve toközuncı hânede bir sa’d yıldız düşürmek gerekdür. Yâ Müşterî veyâ Zühre veyâ re’s pes ol vaqt u tâlî’ ne burcda ise tâlî’ün yıldızına toközuncı hâne ki sefer hânesidür anuñ yıldızı nâzır veya muķârin bulunmak gerek. Meşelâ tâlî’i Ķavs olsa yıldızı Müşterîdür. Toközuncı Esed olur yıldızı Şems olur...”²

Tevfik Fehd ise sözü edilen terim hakkında Batı dillerindeki karşılığına da değinerek şu bilgileri vermektedir:

“Batı dillerinde ‘hemeroloji’ ve ‘menoloji’ terimleriyle ifade edilen ihtiyârât ilmi, belirli bir işi uğurlu ve uğursuz olduğuna inanılan vakitlerde yapıp yapmamayı mümkün kılan takvimler hazırlamaktan ibarettir. Yıllara, aylara, günlere, hatta saatlere göre belirlenmiş olan bu vakitlere bakılarak girişilecek bir iş için en uygun zamanın seçilmesine (ihtiyâr) çalışılır. Hangi vakitte hangi işi yapmanın en uygun olduğunu tesbit müneccimin temel görevlerinden biriydi. Bâbilliler ve Mısırlılarca bilinen bu uygulama eski Araplar arasında da yaygındı.” (Fehd, 2000)

İhtiyârât konusunda yazılmış önemli kitaplar arasında Ömer b. Ferruhân et-Taberî’nin (ö. 815?), *Kitâbü’l-İhtiyârât*’ı; Sehl b. Bısr’in (ö. 845?), *Kitâbü’l-İhtiyârât ‘alâ Büyûti’l-İsnâ ‘Aşer*’i; Ebû Yûsuf Ya’kûb b. İshak el-Kindî’nin (ö. 873), *İhtiyârâtü’l-eyyâm*’ı; Ebû Ma’şer el-Belhî’nin (ö. 886), *Kitâbü’l-İhtiyârât*’ı; Ali b. Ahmed el-İmrânî’nin (ö. 955-6), *Kitâbü’l-İhtiyârât*’ı; Hâkim bin Emrillâh’ın (salt. 996-1021) müneccimi İsrâîlî’nin (ö. ?) kitabı; Ebû Saîd es-Siczî’nin (ö. 1024), *Kitâbü’l-İhtiyârât*’ı ve Fahreddîn er-Râzî’nin (ö. 1210), *el-İhtiyârâtü’l-‘alâ’iyye*’si

¹ Bu yirmi yedi dal içinde makale konumuz olan ayın menzilleri ve bulunduğu gezegenlere dair hükümlerle ilgili olanından “ilmü menâzili’l-Kamer” ifadesiyle söz edilmektedir. Bkz. İzgi, 1997, 334-335.

² *Risâle-i İhtiyârât-ı Nücûm*, Manisa İl Halk Kütüphanesi, nr. 5341/3, yk. 64b-65a. Aynı metin için bkz. Süleymaniye Kütüphanesi Hafid Efendi Bölümü, nr. 176/3, yk. 90a-97a.

sayılmaktadır. (Fehd, 2000) Bu konuda eseri olanlardan biri de ünlü İslam âlimi Nasîrüddîn-i Tûsî’dir.

Asıl adı Muhammed b. Muhammed b. el-Hasan Tûsî olan âlim, genel kanaate göre 597/1201 senesinde Tûs şehrinde doğmuştur. Lakabı Nasîrüddîn, künyesi ise Ebû Ca’fer olarak kayıtlıdır. Naklî ve aklî ilimlerde başta babası ve dayısı olmak üzere devrin birçok âliminden ders almıştır. Döneminde İsmailî mezhebinin hâkim olduğu Horasan önemli bir kültür merkezidir. Kûhistân valisi Abdurrahîm bin Mansûr’un (ö. ?) dikkatini çeken Nasîrüddîn-i Tûsî, Horasan’a davet edilmiş ve burada birçok eser kaleme almıştır. Adı geçen valinin himayesinde yazdığı ilk eserlerden biri *Ahlâk-ı Nâsirî*’dir. Abbasî halifesi Mu’tasım’a (salt. 833-842) yazdığı övgü dolu mektup halifenin veziri tarafından kendisine rakip olacağı düşüncesiyle Kûhistân valisine ulaştırılınca önce hapse atılmış ve ardından sürgün edilmiştir Alamut Kalesi’nde bir yandan sürgün hayatına bir yandan ilmî çalışmalarına devam ederken kalenin Moğol hükümdarı Hülâgû (salt. 1256-1265) tarafından fethedilmesi üzerine esaretten kurtulmuştur. Tûsî ölümüne kadar İlhanlıların hükmünde kalmış, vezirlik ve müşavirlik görevlerinde bulunmuştur. (Gafarov, 2017, 19-23) Gerçekleştirdiği en önemli faaliyetlerden biri şüphesiz Hülâgû’yu ikna ederek Azerbaycan’da kurduğu Merâğa Rasathanesi’dir.³ Döneminin önemli kültür kurumlarından biri hâline gelen bu rasathane geniş kütüphanesiyle de tanınmıştır. Tûsî, öğrencileriyle bulunduğu Bağdat’ta 672/1274 tarihinde yakalandığı bir hastalık nedeniyle vefat etmiştir. (Şirinov, 2012, 437)

Kaynaklarda felsefe, riyazî ilimler, trigonometri, astronomi, tıp, fıkıh, kelim, tefsir, tasavvuf, edebî ilimler vs. konusunda 150, 162, 186, 190 veya 260 civarında olmak üzere çok sayıda esere imza attığı ileri sürülen Nasîrüddîn-i Tûsî, özellikle astronomi konusundaki *Zîc-i İlhanî*’siyle şöhret kazanmıştır. Bunun yanı sıra astronomi hakkında *Tahrîru Kitâbi Cirmeyi’-neyyireyn li Aristarhûs*, *Tahrîru Kitâbi’t-tulû’ ve’l-gurûb li Otologus*, *Tahrîru Kitâbi Zahîrâti’l-felek li Oklides*, *Tahrîru Kitâbi’l-metâlî’ li İsklâvus*, *Tahrîru Kitâbi’l-eyyâm ve’l-leyâlî*, *Muhtasar fi’l-ilmî’t-tencîm ve Ma’rifeti’t-takvîm*, *er-Risâletü’l-mu’îniyye*, *Zübdetü’l-idrâk fi Hey’eti’l-eflâk*, *Risâle der-Beyân-i Subh-i Kâzib*; *Risâle der-Tahkîk-i Kavsi Kuzah*; *Tezkiretü’n-Nasîriyye fi’l-Hey’e*; *Şerhü’s-semere fi Ahkâmî’n-nücûm li Batlamyus*, *Risâle fi İn’ikâsi’s-şu’âât*, *Bist Bâb der-Ma’rifet-i Usturlâb*, *Şerh-i Mu’îniyye*, *Takvîm-i Alâî*, *Kitâbü’l-Bârî der-’İlm-i Takvîm*, *Tahsîl der-’İlm-i Nücûm ve İhtiyârâtu Mesîri’l-Kamer* isimli eserleri de kaleme almıştır. (Gafarov, 2017,26)

Nasîrüddîn-i Tûsî’nin, yukarıda sıralanan listesinin sonunda yer alan eseri ise çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Âlimin, kaynaklara genellikle “İhtiyârâtu Mesîri’l-Kamer” (Muhammed Taki Müderris Razavî, 1991, 566-567)⁴ ismiyle kaydedilen Farsça manzum

³ Merâğa Rasathanesi için mesela bkz. (Köprülü, 1942, 207-227; Sayılı, 1956, 1-12; Göker, 1977, 66-69; Unat, 2017, 45-60; Kar, 2018, 93-10; Baya-Yılmaz, 2019, 121-135; Dayı, 2021, 507-516).

⁴ Aynı eserin Arapça baskısı için bkz. (Muhammed Müderris Razavî, 1998, 413-414). Razavî eseri kısaca tanıttığı bu sayfalarda *Kitâbü’z-zerî’a*’da Necîbüddîn İsfahânî’nin kitabı kendine ait gösterdiğine işaret edildiğine dikkat çekmekte, Molla Hasan Feyz’in ise *Risâle-i Gunyetü’l-enâm*’da mesneviyi Hoca’ya atfettiğini söylemekte ve Blochett

metninin Türkiye kütüphanelerinde bir kısmı farklı isimlerle kayıtlı epeyce nüshası bulunmaktadır.⁵ Bunlardan tespit edebildiklerimizin künyeleri şöyledir:

1. *Risâle der-Makâm-i Kamer der-Burûc-i İsnâ 'Aşer*, Süleymaniye Kütüphanesi, Carullah Bölümü, nr. 2114/9, yk. 55a-57a.
2. *İhtiyârât-i Şuhûr be-İ'tibâr-i Seyr-i Kamer*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, nr. 4858/4, yk. 32b-33b.
3. *Risâle der-Makâm-i Kamer der-Burûc-i İsnâ 'Aşer*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, nr. 4840/5, yk. 90b-91a.
4. *Risâle der-Makâm-i Kamer der-Burûc-i İsnâ 'Aşer*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, nr. 2620/2, yk. 34b-38b.
5. *İhtiyârât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi Bölümü, nr. 427/4, yk. 20b-21a.
6. *İhtiyârât-i Tûsî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, nr. 3432/7, yk. 83b-84b.
7. *İhtiyârât ez-Kavl-i Nasîrüddîn et-Tûsî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Serez Bölümü, nr. 3909/4, yk. 51b-53a.
8. *İhtiyârât-i Tûsî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa Bölümü, nr. 1365/5, yk. 97-98.
9. *İhtiyârât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Beşir Ağa Bölümü, nr. 154/2, yk. 132b-134b.
10. *Risâle der-Makâm-i Kamer der-Burûc-i İsnâ 'Aşer*, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi, nr. 1284/3, yk. 29b-30a.
11. *İhtiyârât fi'l-Burûc*, Beyazıt Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi Bölümü, nr. V2269/3, yk. 44b-46b.
12. *Risâle der-Makâm-i Kamer der-Burûc-i İsnâ 'Aşer*, Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Farsça 641/2 yk. 28b-31a⁶

İhtiyârât'ın Türkçe Tercümeleri

Araştırmalarımız esnasında Nasîrüddîn-i Tûsî'nin eserinin biri manzum diğerleri mensur üç ayrı Türkçe tercümesini tespit etmiş bulunmaktayız.⁷ Bunlardan manzum olanı yukarıdaki listede 12. sırada yer alan 165x120 ve 120x70 mm. ebatlarındaki derleme bir mecmuanın içinde bulunmaktadır. Bu metnin dışında nüshada sırasıyla Hüsâmeddîn Hasan bin Abdülmü'mîn el-Muzafferî el-Hûyî'nin (ö. 1309 sonrası) *Nuzhetu'l-kulûb ve Tuhfetu'l-ahkâm*'ı (yk.

---

katalogunda ise eserin Paris'teki nüshası için müelliften emin olunmadığı kaydının düşüldüğünü belirtmektedir. (Muhammed Müderris Razavî, 1998, 567) Paris nüshası hakkında E. Blochet'nin açıklaması için bkz. (1933, 45-46).

⁵ Eserin İran kütüphanelerinde de nüshaları mevcuttur. Makalemizde bu nüshaların Kütüphane-i Meclis-i Şûrâ-yı İslâmî, nr. 9.588'de *Mecmû'a-yı Cedvel-i İhtiyârât* başlığıyla kayıtlı olanından faydalanılmıştır.

⁶ Metnin kimi kısımlarının bazı yazmalarda alıntılındığı görülmektedir. Mesela, başta rubaî olarak adlandırılan manzume, içinde birçok ihtiyârât, segirnâme, tabirname gibi metinler ve bunlara dair tablolar bulunan Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü, nr. 2686 numaralı yazmada, yk. 34a'da karşımıza çıkmaktadır.

⁷ Eserin iki beytinin Muhammed el-Âmidî (ö. 1761'den sonra) tarafından şerhinin yapıldığı *Şerhu Beyteyi't-Tûsî fi Menâzili'l-Kamer* isimli Arapça bir risale de mevcuttur. Metnin Princeton Üniversitesi İslam Yazmaları Garrett Koleksiyonu nr. 1050Y'de (Bu nüsha için bkz. Pehlivan-Çelik, 2019, 8), Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü Bölge Yazma Eserler nr. 2607/15'te ve İstanbul Arkeoloji Müzeleri nr. 591/3'te nüshaları bulunmaktadır.

1b-28a); Hüsâmeddîn'in *Humâsiyyât* (yk. 32a-37a) ve yine aynı yazarın *Sulâsiyyât*'ı (yk. 37a-40a) ve Kemâl Gıyâseddîn'in (ö. ?) kataloğa “Manzûme der-Sıfathâ-yi Mahbûb” (yk. 40b-44a) başlığıyla kaydedilen manzumesi olmak üzere toplam 5 eser mevcuttur. Tûsî'nin *Risâle der-Makâm-i Kamer der-Burûc-i İsnâ 'Aşer*'i ise nüshanın 28b-31a sayfaları arasında olup istinsah kaydı 31b'dedir. Her sayfada yaklaşık 17 satır vardır. Cetvel ve serlevha bulunmayan metinde tâkibe vardır. Arap neshiyle ve harekesiz yazılan metnin ana ve ara başlıklarında sürh mürekkep kullanılmıştır. Tûsî'nin manzumesinin bu nüshası diğerlerinden farklı olması yönüyle dikkat çekmektedir. Bu farklılık Farsça metnin Farsça başlıklarla ayrılmış her bölümünün hemen ardından başka bir şair tarafından yapılmış manzum Türkçe tercümesinin yer almasından kaynaklanmaktadır. Metinde sadece eserin başında rubaî olduğu ifade edilen fakat rubaî vezinleri dışında bir aruz kalıbıyla yazılmış olan dörtlüğün tercümesi yapılmamıştır.

Eserde girişte rubaî olduğu ifade edilen manzumeden sonra sırasıyla Ay'ın Hamel (Koç), Sevr (Boğa), Cevzâ (İkizler), Seretân (Yengeç), Esed (Aslan), Sünbüle (Başak), Mîzân (Terazi), Akreb, Kavs (Yay), Cedy (Oğlak), Delv (Kova) ve Hût (Balık) olmak üzere on iki burca girdiği zamanlarda yapılması ve yapılmaması gerekenlere dair önce Tûsî'ye ait Farsça üçer beyit yazılmış, ardından da aynı sayıda beyitle bunların Türkçe tercümeleri verilmiştir. Dolayısıyla metinde Farsça rubaî de dâhil edilecek olursa 38, Türkçe olarak da 36 beyit mevcuttur. Rubaî haricindeki hem Farsça hem Türkçe beyitler mesnevî nazım şekliyle oluşturulmuştur. Rubaî olduğu söylenen şiirin kalıbı bahr-ı cedîd'den “fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün”; diğer beyitlerinse bahr-ı remel'den “fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün”dür.

Mensur çevirilere gelince. Bunların ilki Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi 539/1 numarada, *Risâle-i İhtiyârât-ı Nâsir-ı Tûî Sâhibü'r-rasad* adıyla, yk. 2b-3a arasında yer almaktadır. *Vefk-i Zuhâl* hakkında bir risale (yk. 4b-8a), çeşitli dualar (yk. 12a-13b), Kemalpaşazâde'nin (ö. 1534) *Risâle fi Beyâni Ba'zi'z-zurûfi'l-mansûbeti'l-mebniye* adlı eseri ve bazı kısa metin parçalarının mevcut olduğu yazma 233x110-145x50 mm ebatlarında olup sırtı siyah meşin, üzeri desenli kağıt kaplı mukavva cilttir, suyollu filigranlıdır. Her sayfada 15 satır mevcuttur ve kırma nesihle yazılmıştır.

İkinci mensur tercüme ise Yazmalar Kurumu'nun sayfasında Köprülü Kütüphanesi'nde Mehmed Asım Bölümü 727/5 numarada *Risâle fi Beyâni Burûcâtî Kamer ve Ahkâmiha* adıyla yk. 77a-79b arasında olduğu belirtilen metindir. Ancak yazma incelendiğinde kayıтта yer alan başlığın 77a'da farklı olduğu görülmektedir. Nitekim 77a sayfasında başlayan metnin başında “Der-Beyân-i Burûcât-i Kamer ve Ahkâmihâ-yi Ū” yazılıdır. 77b'de ise bu metnin devamını oluşturur şekilde Kamer'in menzillerinden söz etmeye devam edilerek Hâce Nasîrüddîn-i Tûsî'nin konu ile ilgili görüşleri aktarılmaktadır. Bu kısma geçilirken de bir kısmı kırmızı mürekkeple yazılmış “Şâhib-i Raşad H'âce Naşîr-i Tûsî Bü'l-Ma'şer-i Belhî Hâzretleri Buyurur ki” ifadesine yer verilmiştir.⁸ Muhtemelen metni kayda geçirenler bunu ayrı bir eser sanmış

⁸ Kayıтта hem Nasîr-i Tûsî'nin hem de Ebu'l-Ma'şer-i Belhî'nin (ö. 886) isimleri mevcuttur. Dolayısıyla bu metinde hadis, matematik ve astronomi âlimi Ma'şer-i Belhî'nin bilgilerinden de faydalandığı anlaşılmaktadır. Nitekim

olmalıdırlar. Ancak kütüphane kaydında yer alan bazı kelimelerin burada olmadığına da işaret etmek gerekir. 79b'deki "Sıfât-ı Kevâkib" başlıklı kısım ise 82b'de bitmektedir. Belki de hem 79b'deki metin hem de 77a'da başlayan "Der-Beyân-i Burûcât-i Kamer ve Ahkâmhâ-yi Ū" başlıklı kısım tam bir eserden alınmış parçalarıdır.

Köprülü Kütüphanesi'ndeki yazmanın içinde Kurum'un sayfasında belirtildiğine göre sözü edilen tercümenin yanı sıra *Nâtikî Dîvânı* (yk. 1b-28b), *Nâtikî Velâyetnâmesi* (yk. 29a-68a), Mermerîzâde İlmî⁹ Efendi'nin *Manzûme-i Ferâiz*'i (yk. 69b-72a), *Ekâlim-i Seb'a* (yk. 72b-77a), *Sıfat-ı Kevâkib* (yk. 79b-82b) başlıklı metinleri mevcuttur. Kırmızı meşin ciltli sayfalarında muhtelif satır sayıları bulunan mecmua talikle yazılmıştır. Nasîr-i Tûsî tercümesinde 77b'de sayfanın sol altında burçları gösteren bir daire çizimi bulunmaktadır.

Metinlerin Muhtevasına Dair

İslam âlimleri ihtiyârât konusunda birçok eser yazmışlardır. Özellikle Ay'ın menzilleri üzerinden yorumlar yapılan bu metinlerden birinde bu gök cisminin verilen ehemmiyet şöyle anlatılmaktadır: "Her ne kadar kim hükemâ gelmişlerdir, menâzil-i Kamer'den ayrılmadılar ve her ne amel ederlerse Kamer'e nazar edip menâzil hükmünce amel etmişlerdir ve bin kerre tecrübe edip murâd ve maksûdlarına vâsıl olmuşlardır, zîrâ menâzilin sa'dı ve nahsı bulunur. Kamer ayda on iki burcu devreder, her burcda iki buçuk gün durur, elbette yigirmi sekiz menzilin birinde bulunur. Andan sonra nazar edip göresin ol menzil sa'd mıdır yohsa nahs mıdır, şerhinde ne amel münâsib ise ana göre amel edesin. Ve kaçan sa'd menziline bir esvâbı geyersen, ol esvâbı râhat üzre geyersen, ammâ nahs menziline geyersen sıhhat ve râhat üzre geymesin ve hem tîz paralanır, bu vechile fâ'idesin göremezsın. Ve ehl-i magrib bu menâzil-i Kamer'e ziyâdesiyle i'tibâr ederler. Zîrâ yedi kevâkib sa'dın ve nahsın ve şerefin ve terbî'in ve tesdîsin ve müsellesin ve kırânın bulup istihrâc etmek pek güçdür. Ammâ menâzil-i Kamer elbette yigirmi sekiz menzilin günde biri hükmeder, bin kerre tecrübe olunmuşdur." (Büyükkarcı Yılmaz, 2014, 139-140) Yazarın söylediği üzere bu oldukça zor mesele Tûsî'nin de dikkatini çekmiş, kaleme aldığı manzumede konuyu kısa ve öz bir anlatımla ele almıştır. Dolayısıyla Tûsî'nin bu kısa metni Kamer'in yani Ay'ın devri sırasında girdiği burçlara göre insanlar için neyin hayırlı neyin hayırsız olduğunu belirleyen bir çeşit "sa'd ve nahs" (uğur ve uğursuzluk) risalesine dönüşmüştür. *İhtiyârât*'taki hükümler ve tavsiyeler manzum tercümeden hareketle şöyle özetlenebilir:

Ay Koç burcuna girdiğinde şah ve emiri görmek için sefere çıkmak iyidir. Ava gidip ok atmak, yeni ipekli kumaş giymek makbuldür. Kan aldırma faydalıdır. Fakat havas kısmı yeni bina yapmamalı, tohum ekmemelidir.

Belhî'nin astronomiye dair çok sayıda eser kaleme aldığı, bunların en meşhurunun ise *el-Medhalü'l-kebir ilâ 'İlmi Ahkâmî'n-nücûm* olduğu kaynaklarda verilen bilgiler arasındadır (Bkz. Dizer, 1994, 183). Bu mensur tercümede Tûsî'nin tespit ve önerilerine yapılan eklemeler muhtemelen Belhî'den alınmıştır.

⁹ Yazarın adı Yazmalar Kurumu'nun sayfasında sehven "Mermerîzâde Âlemî" olarak kaydedilmiştir.

Ay Boğa burcuna girdiğinde anlaşmada bulunmak, mektup yazmak, bağ ve bahçe düzenlemek, hoş koku tertip etmek ve hatunları görmek iyidir. Bu vakitlerde savaş, zevk ve eğlencede olmamalıdır. Kul karavaş satın alınmalı, fakat kan aldirmaktan, müşhil içmekten sakınılmalıdır.

Ay İkizler burcuna girdiğinde Hıta güzeli satın alınmalı, kitap okuyup yazılmalı, kâtiplere müracaat edilmeli, ava çıkılıp ok atılmalı, çabuk ve çevik olunmalı, yeni kıyafetler giyilmeli, sefere çıkılmalıdır. Fakat tırnak kesilmemeli, kan aldirmamalıdır.

Ay Yengeç burcuna girdiğinde yeni kıyafetler giyilmeli, sefere çıkılmalıdır. İlaç, müşhil kullanmakta fayda vardır. Mektup yazılmalı, haber götürülmelidir. Hamama girmek, saç kestirmek yararlıdır. Ama kan aldirmek, evlilik yapmak ve bina inşa etmek sakıncalıdır.

Ay Aslan burcuna girdiğinde anlaşma yapmak, bir işe meşgul olmak, kan aldirmek, yemek yapmak, istekte bulunmak, memleketin tacı ve tahtı için tedbirde bulunmak iyidir. Hıta güzeli satın almak hoştur. Fakat sefere çıkmak ve yeni giymek hatalıdır.

Ay Başak burcuna girdiğinde deniz ve karada sefer kılmak iyidir. Havasın yeni giymesi ve ilim talim etmesi uygundur. Gümüşle kul karavaş alınabilir. Fakat tohum ekmek, ilaç içmek, kan aldirmek ve evlenmek hatalıdır.

Ay Terazi burcuna girdiğinde bir buçuk gün hoştur. Mücevher almak ve sefere çıkmak faydalıdır. Yeni giymek, şarap içmek iyidir. Havasın raks ve sema etmesi, çeng, ney ve şeştâ dinlemesi faydalıdır. Terazi'den on sekiz derece geçince yapılan işler sonuca ulaşmaz.

Ay Akrep burcuna girdiğinde müşhil ilacı içip gargara yapıp çıkarmak iyidir. Cerahatı boşaltmak ve dert ile yaralar için ilaç yapmak faydalıdır. Hamama gidilip satranç ve tavla oynanabilir. At için hazırlık yapmak, tırnak kesmek uygundur, ama uzak işlere kastedilmemelidir.

Ay Yay burcuna girdiğinde dört türlü iş yapmak iyidir: İlk olarak evlilik ve talim, ikinci olarak kan aldirmek ve ava gitmek. Hayvan ve mücevher almak zor duruma düşürebilir. Yeni giymek, husumet etmek ve sicil yazmak da iyi değildir. Borç vermek, saç tıraş etmek, tohum ekmek zararlıdır. Müshil içmek ise kendine kastetmek gibidir.

Ay Oğlak burcuna girdiğinde kuyu açmak, yeni giymek uygundur. Avlanmak, sihir ve tarih yazmak iyidir. İleri gelenler Utarit ve Ay'a dostluktan nazar etmeli (?). Anlaşma yapmak, sultanı görmeye azmetmek, evlenmek ve kan aldirmek iyidir.

Ay Kova burcuna girdiğinde çalışmak, iş görmek, anlaşma yapmak iyidir. Devlet, baht ve ikbal açık olur. Hintli köle almak, bina yapmak, ağaç dikmek, sığınacak yer yapıp kale inşa etmek uygundur. Fakat sefere çıkmak ve evlenmek hatadır.

Ay Balık burcuna girdiğinde kan aldirmek, tırnak kesmek hatadır. Eşraf ve ekâbiri görmek iyidir. Feleğin inadına börk, kaftan, kuşak ve gömlek gibi yeni kıyafetler giyilmelidir.

Manzum tercüme ile mensur tercümenin muhtevasını tablo içinde şu şekilde karşılaştırmak mümkündür:

	Millet Kütüphanesi Ali Emirî Farsça, nr. 641/2	Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi, nr. 539/1	Köprülü Kütüphanesi Mehmed Asım Bölümü, nr. 727/5
Ay Hamel (Koç) Burcuna Girdiğinde	Nakl ü sefer kılmalı	Sefer etmeli	Nakl-i tahvîl etmeli ve sefere çıkmalı
	Şah ve emir görmeli	Beyler yüzünü görmeli	Beyler ve silah ehlini görmeli
	-	-	Büyük işler talep etmeli
	Ok atmalı ve ava çıkmalı	Ok atmalı	Ata binmeli ve avlanmalı
	İpekli ve yeni kıyafet giymeli	İpek elbise giymeli	Elbise biçip giymeli
	Fasd ve hacamat yapmalı	Kan işini bitirmeli	Hacamat yapmalı
	-	-	Ot içmeli
	-	-	Sancak kaldırmalı, asker çıkarmalı
	Havas yapı yapmalı	Bünyâd etmeli	Bina ve imaret yapmalı
	-	-	Müşhil içmemeli ve ilaç yapmamalı
	Tohum ekmemeli	Nesne ekmeli	Tohum ekmemeli
Ay Sevr (Boğa) Burcuna Girdiğinde	Ahd ve peymânda bulunmalı	Anlaşma yapmalı	-
	Mektup yazmalı	Dostlara mektup yazmalı	-
	Bağ ve bostan yapmalı	Tohum ekmeli	Ziraat yapmalı, ağaç dikmeli
	Koku tertip etmeli	Koku saçmalı	-
	Hanımları görmeli	Hatunlar kendini süslemeli	-

	Savaştan kaçınıp zevk ü safada bulunmalı	Savaştan kaçınmalı	İşret kılmalı
	-	-	Nikâh kıymalı
	-	-	Tahta oturmalı
	Köle almalı	Mahbûb ve câriye-i Türkî almalı	
	Fasd ve hacamat yapmamalı	Kan aldırmamalı	Hacamat yapılmamalı
	Müşhil içilmemeli	-	Ot içmek hatalı
	-	Hamama gitmemeli	Hamama girmemeli
	-	-	Yeni elbise biçilmemeli ve giyilmemeli
	-	-	Sefere çıkılmamalı
Ay Cevza (İkizler) Burcuna Girdiğinde	-	-	Beyler ve vezirlerin yüzü görülmeli
	-	-	Erbâb-ı dîvân ve ehl-i hâcetten talepte bulunmalı
	Türk-i Hitayât satın alınmalı	Mahbûb ve câriye-i Türkî alınmalı	Kul karavaş satın almalı
	Kitap okuyup yazmalı ve kâtipleri görmeli	Kitaba başlanıp meşk edilmeli	Okuyup yazılmalı
	-	-	Şehre girmeli
	-	Mektup yazılmalı	-
	Ok atıp avlanmalı	Ok atmalı	Ok atıp avlanmalı
	Yeni kıyafet giymeli	Yeni kıyafet giymeli	Elbise biçmeli ve giymeli
	Sefere çıkmalı	Sefere gidilmeli	Sefere çıkmalı
	Tırnak kesilmemeli	Tırnak kesilmemeli	Tırnak kesilmemeli
	Fasd ve hacamat yapılmamalı	Fasd ve hacamat yapılmamalı	Fasd ve hacamat yapılmamalı
	-	-	İmaret kılınmamalı, emlak alınmamalı
Ay Seretan (Yengeç) Burcuna Girdiğinde	Yeni kıyafet giymeli	Yeni kıyafet giymeli	Kıyafet biçmeli

	Nakil yapılmalı ve sefere çıkılmalı	Sefer kılınmalı	Sefere çıkılmalı, deniz seferi yapılmalı
	-	-	Tırnak kesilmeli
	Dârû-yı müşhil içmeli	Müşhil içmeli	Hastaya ilaç ve macun yapılmalı, ot içilmeli
	Mektup yazılmalı	Mektup yazılmalı	-
	-	Sancak çözülmeli	-
	Elçi gönderilmeli	-	Elçi gönderilmeli
	-	-	Oğul kız talep edilmeli
	Hamama gidilmeli	Hamama gidilmeli	Hamama gidilmeli
	Saç kazıtılmalı	-	-
	Fasd yapılmamalı	Kan alınmamalı	Fasd ve hacamat yapılmamalı
	Evlilik yapılmamalı	Nikâh yapılmamalı	Nikâh yapılmamalı
	Bina yapılmamalı	Yeni binaya başlanmamalı	Bina imar edilmemeli
Ay Esed (Aslan) Burcuna Girdiğinde	Ahd u peymân etmeli	Ahdde bulunulmalı	-
	-	Silahşörlük yapmalı	-
	-	Od işi yapılmalı	-
	Şuğl u amelde bulunmalı	-	-
	Fasd kılınmalı	-	Fasd ve hacamat yapılmalı
	Yemek yapılmalı	-	-
	Hacet dilenmeli	Padişahlardan dilekte bulunulmalı	Padişah sultan ve ekâbir yüzü görülmeli, hacet dilenmeli
	Memleketin tac ve tahtı için tedbirde bulunmalı	Tac ve taht bezemeli	-
	Türkân-ı Hitâ satın alınmalı	Türk-i Hitâyî mahbûb alınmalı	-
	-	-	Sancak ve alem kaldırmalı
	Nakil ve seferde bulunulmamalı	Sefere çıkılmamalı	Sefere çıkmamalı
	-	-	Od içilmemeli

	Yeni kıyafet giyilmemeli	Yeni kıyafet giyilmemeli	Yeni kıyafet giyilmemeli
Ay Sünbüle (Başak) Burcuna Girdiğinde	Kara ya da denizde sefere çıkmalı	Kafileyle sefere çıkmalı	Ticaret için sefere çıkmalı
	Yeni kıyafet giymeli	Yeni kıyafet biçmeli	Yeni kıyafet biçmeli
	-	-	İlm-i hutût (öğrenmeli) ve ehl-i kalem(i) ziyaret (için) mektup yazmalı(?)
	-	-	Ayş u işrette bulunmalı, güzel ses dinlemeli
	Havas ilim talim etmeli, avam ise iş gücüyle meşgul olmalı	Talim etmeli	-
	Kul karavaş satın almalı	Servi boylular satın almalı	-
	-	Altın işlememeli	-
	Tohum ekmemeli	Tohum saçmalı	-
	İlaç içmemeli	İlaç yapmamalı	-
	Fasd yaptırmamalı	Kan aldırmamalı	Fasd ve hacamat yaptırmamalı
	-	-	Cima' etmemeli
	-	-	Hüsn-i cemâl görmemeli
	-	-	Müşhil içmemeli
	-	-	Şerbet yapmamalı
	Nikâh kıymamalı	Nikâh kıymamalı	-
Ay Mîzân (Terazi) Burcuna Girdiğinde	-	-	Hizmetlilerin ve hatunların yüzünü görmeli
	-	-	Düğün ve konukluk yapmalı, ayş etmeli
	-	-	Elçi göndermeli
	Mücevher satın almalı	Mücevher alınmalı	Mücevher satın almalı
	-	-	Ot içmeli
	-	-	İlaç yapmalı
	-	-	Bünyad ve imaret yapılmamalı

	Sefer faydalı	Sefere çıkılmalı	Deniz seferine çıkmamalı
	-	-	Tohum ekmemeli
	-	Nikâh kıyılmalı	-
	-	Hiç korku olmaz	-
	Yeni kıyafet giyilmeli	Yeni ve nefis elbise giyer	-
	Şarap içmeli	Şarap içmelidir	-
	Havas için raks, sema etmek ve çeng, şeşta, ney dinlemek faydalıdır	Saz, sema, çeng ve ney ile sohbet iyidir	-
	Ay Terazi'yi on sekiz derece geçince yapılan işler sonuca ulaşmaz	Ay Terazi'yi on sekiz derece geçince her iş eziyet ve sıkıntılıdır	-
Ay Akrep Burcuna Girdiğinde	Dârû-yı müşhil içilip kusulursa gargara edilmesi hoştur	-	
		Ot içmeli	Ot içmeli
	Cerihat boşaltılmalı, ilaç yapılmalı	Cerihat temizlenmeli, macun tertip edilmeli	Tiryak ve macun tertip edilmeli
	Hamama gidilmeli	Hamama gidilmeli	Hamama gidilmeli
	-	-	Sefer hazırlığı görülmeli, harp aletleri ıslah edilmeli
	-	-	Hasımla çatışıp bir arada bulunulmalı
	Satranç ve tavla oynanmalı	-	-
	At hazırlığı yapılmalı	At hazırlığı yapılmalı	-
	Tırnak kesilmeli	Tırnak yontmak	-
	Uzak işlere yönelmemeli	Bunlardan uzak işlere yönelmemeli	-
	-	-	Padişah ve vezirler görülmemeli
	-	-	Elbise biçilip giyilmemeli

	-	-	Sefere ve davete gidilmemeli
Ay Kavs (Yay) Burcuna Girdiğinde	Evlilik yapılmalı	Nikâh kıyılmalı	Evlilik yapılmalı
	-	-	Vezir, ulemâ, ekâbir ve kadıların yüzünü görmeli
	Talim edilmeli	Talim edilmeli	-
	Fasd yaptırmalı	Kan aldırmalı	-
	Ava çıkılmalı	Ava çıkılmalı	Ava çıkılmalı
	Hayvan ve mücevher satın alınmamalı	Kıymetli cevher almamalı	-
	Yeni kıyafet giymemeli	Yeni kıyafet giymemeli	-
	Husumet edilmemeli	-	-
	Sicil yazmamalı	Kadıdan belge almak iyi değildir	-
	Borç vermemeli	Borç vermemeli	Borç vermemeli
	Saç kazıtmamalı	Saç kazıtmamalı	-
	Tohum ekilmemeli	Tohum ekilmemeli	Tohum ekilmemeli
	-	-	Sabah yola gitmemeli
	Müşhil içmek kendine kastetmektir	Müşhil içmek kendine zarar vermek demektir	Ot içmemeli
Ay Cedy (Oğlak) Burcuna Girdiğinde	Delik açıp kuyu kazmalı	-	-
	-	-	Ruûs, meşâyih, ehl-i kal'a ve cebel yüzü görülmeli
	Yeni kıyafet giymeli	Yeni kıyafet giymeli	-
	Ava çıkmalı	Ava çıkmalı	Ava çıkmalı
	-	-	Ok atmalı
	-	-	Emlak satın almalı

	Sihir ve târîhât yazmalı	Mekr ve hile vaktidir, cadı ve sâhirden korunmalı	-
	İleri gelenler Utarit ve Ay'a dostluktan nazar etmeli (?)	-	-
	Ahd u peymân eylenmeli	-	Ahd u peymân kılmalı
	-	-	Nâme-i necât yazmalı
	-	-	Sefere çıkmalı
	Azm ü kasdda bulunmalı	-	-
	Sultan görülmeli	Padişah görülmemeli	Meliklerin yüzü görülmemeli
	Evlilik yapılmalı	Evlilik yapılmamalı	Nikâh kıyılmamalı
			Ot içmemeli
	Fasd yaptırılmalı	Kan aldırılmamalı	Fasd ve hacamat yaptırılmamalı
Ay Delv (Kova) Burcuna Girdiğinde	Çabalamak iyidir	-	-
	-	Sabit işler yapılmalı	-
	-	Hak talep edilmeli	-
	İş için ahd u peymânda bulunmalı	-	-
	Hintli köle almalı	-	-
	Sütun inşa etmeli	-	-
	Ağaç dikmeli	-	-
	Kale gibi sığınacak yerler inşa etmeli	Kale ve şehirler inşa etmeli	-
	Nakl ü sefer yapılmamalı	-	Sefere çıkılmamalı
	-	-	Yeni elbise biçilip giyilmemeli
	-	-	Ot içmemeli
	-	-	Hacet dilenmemeli
	Bikr ile evlilik yapılmamalı	-	-
Ay Hût (Balık)	Fasd kılınmamalı	Kan aldırılmamalı	Fasd yaptırılmamalı

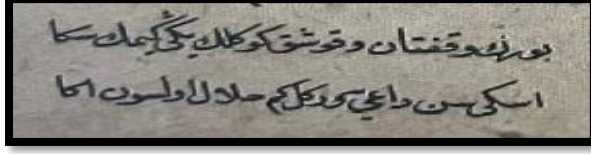
Borcuna Girdiğinde			
	-	-	Vezirler, âlimler ve kadılar görülmeli
	Tırnak kesilmemeli	El ve ayak tırnağı kesilmemeli	-
	-	Ölüler gömülmeli	-
	Eşrâf ve ekâbir görülmeli	-	-
	Yeni börk, kaftan, kuşak, gömlek giymeli	Yeni börk, kaftan, kuşak, gömlek giymeli ve eskisi bağışlanmalı	Yeni elbiseler giymeli
	-	-	İçmek faydalıdır
	-	-	Gemiye binilmeli
	-	-	Kıl giderilebilir
	-	-	Alışveriş yapmalı
	-	-	Ekâbirden ricada bulunulabilir
	-	-	Gizli işler yapılmamalı
	-	-	Zor dava eylenmemeli
	-	-	Oğul kız istenmemeli

Yukarıdaki tablo incelenecek olursa aralarında çok fazla olmasa da bazı farklılıklar olduğu görülmektedir. Mesela Millet Kütüphanesi nüshasında Ay Koç burcuna girdiğinde tohum ekilebileceği belirtilirken Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi nüshasında tam tersi bir öneride bulunulup ekim yapılmaması gerektiği söylenmektedir. Bu tarz farklılıkların yanında bazı metinlerde diğerlerinde yer almayan önerilere de rastlanmaktadır. Mesela Köprülü Kütüphanesinde bulunan metinde yer alan Ay Balık burcuna girdiğinde “vezirler, âlimler ve kadılar görülmelidir; içmek faydalıdır; gemiye binilmelidir; kıl giderilebilir; alışveriş yapılabilir; ekâbirden ricada bulunulabilir; gizli işler yapmamak gerekir; zûr-ı dava edilmemelidir, oğul kız istenmemelidir” önerileri diğer iki nüshada yer almamaktadır. Bu durum çevirilere esas olan Farsça nüsha/lardan kaynaklanabileceği gibi mütercim veya müstensihlerle de alâkalı olabilir.

Muhtevası üzerinde durduğumuz üç metinden ikisinin eldeki yazmalarda kimin tarafından tercüme edildiğine dair bir kayıt bulunmamaktadır. Manzum metinde ise mahlas olarak kabul edilebilecek bir kelime mevcuttur. Bu kelimeye bakarak şu soruyu sormak mümkündür:

Manzum Metin Ahmed-i Dâ'î'ye mi Ait?

Aşağıda transkripsiyonlu metnini verdiğimiz tercümenin sonunda yer alan,

Börk ü kaftân u kuşak gönlek yeñi geymek saña

Eskisin Dâ'î'ye virgil kim helâl olsun aña

şeklindeki beyitteki “dâ’î” kelimesinin öncelikle “seslenmek çağırmak, davet etmek” manasına gelen ve “da’ve” veya “du’â” kökünden türeyen “insanları kendi din ve mezhebine çağıran kimse” (Öz, 1993, 420) anlamında kullanılmış olabileceği düşünülebilir. Bu bağlamda ilk olarak şu noktaya temas etmek gerekmektedir. Bilindiği üzere Nasîrüddîn-i Tûsî Nişabur’dan ayrılınca -her ne kadar konuyla ilgili ihtilafı görüşler varsa da- Doğulu Nizarî İsmailîlere katılmış (Daftary, 2017, 515), bundan sonra yazdığı eserlerle İsmailizm’e taraftar toplamıştır. Ayrıca himayesini gördüğü Kûhistan valisi Nasîrüddîn Abdurrahman da İsmailî görüşüne mensuptur. Tûsî, Alamut Kalesinde de faaliyetlerine devam etmiştir. (Kaygusuz, 2011, 117-120) Bilindiği üzere “İsmâiliyye ve Karmatîlerde ‘da’vet’ adı verilen mezhep faaliyetlerini yürütmek için imam tarafından yetki verilmek suretiyle tayin edilen dâ’îler, mezhep bünyesi içinde hüccetten sonra gelen önemli bir mevkiye sahiptirler. Kendi aralarında hiyerarşik bir sisteme tâbi tutulan bu görevliler içinde en yüksek rütbeye sahip bulunan, bazan dâ’î-i ekber veya bâb unvanıyla da anılan ve imamın sözcüsü durumunda olan dâ’î’-d-du’âttır.” (Kaygusuz, 2011) Sözün kısası Nasîr-i Tûsî’nin daha önce mensup olduğu inanç sisteminde önemli bir görevi ifa eden din adamlarına “dâ’î” denmekte idi. Dolayısıyla bu kelimenin metnin son beytinde mütercim tarafından kullanılmış olmasının âlimin inanç sistemine atıfta bulunmak maksadı taşıyabileceği gözardı edilmemelidir.

Yukarıdakinin yanı sıra “dâ’î”nin “dua eden, talep eden, isteyen” (Muhammed Pâdşâh, 1343, 3/1776) anlamı da bulunmaktadır. Hatta eski metinlerde “ben dâ’îniz, bu dâ’îniz” gibi ifadelerin geçtiği de bilinmektedir. Dolayısıyla bunlardan hareketle kelimeye “duacımız; bendeniz, kulunuz” anlamını yüklemek ve bu kısmı “eskilerini talep edene, yahut ihtiyaç sahibine ver” şeklinde yorumlamak yanlış olmayacaktır. Bunun yanı sıra beyitte “dâ’î”nin mahlas olarak kabul edilmesine engel bir unsurun bulunmadığı da görülmektedir. Nitekim “hüsn-i tahallüs” ihtimali de gözönüne alınarak kelimenin şairin mahlası olarak kabulü de mümkündür. Bunun için delil oluşturabilecek veriler ise şöyle sıralanabilir:

Öncelikle yukarıda verdiğimiz Türkçe beyitte geçen “dâ’î” kelimesinin aşağıya aldığımız Farsça beyitte geçmediğini belirtmek gerekir:

Ulaşabildiğimiz kaynaklar her ne kadar Ahmed-i Dâ’î’nin Nasîr-i Tûsî’nin *İhtiyârât*’ını tercüme ettiğine dair bir veri sunmuyorsa da onun Tûsî’nin eserlerine dair merakı olduğu inkâr edilemez bir gerçektir.

Dikkat çekici bir diğer husus ise Ahmed-i Dâ’î’nin çevirdiği *Eşkâl-i Nasîr-i Tûsî*’nin son faslının da “Otuzuncı faşl ol uşûl-kim ihtiyârât ahkâmında birkaç uşûl var aña muhtâc olunur anı beyân ider” (Kundakçı, 2021, 59) başlığını taşımasıdır. Bu kısmın ve eserin sonunda yer alan:

“Ve Kameriñ ittisâli ol kevkeble gerek kim ol iş dağı ol kevkebe mensüb ola. Meşelâ yeñi ton giymek munçalib burclarda gerek Zühre ile muttasıl ola. Zîrâ Zühre ziyet ve libâsa delâlet ider. Ve sefer burc-ı gayr- şâbit gerek ve hâkî gerek eger sefer qarada olsa. Eger deryâ seferi olsa burc-ı âbî gerek ve dağı sa’d ile muttasıl gerek ve hem sa’dan munşarif olmuş gerek. Ve toközuncü ev kim sefer evidür. Ve yedinci ev kim maşşud evidür. İkişi dağı mes’ud gerek. Ve dağı ta’lîm için ol burclarda gerek kim âdem şüretinde ola. Ve ol dört burc-ı hevâ’îdür ve dağı Sünbüle ve Kavsiñ evvel nişfidur mümâzec gerek ‘Uğâridle. ‘Uğârid dağı su’ud ile mümâzec gerek. Ve hammâmâ varmak Kamer Mirrih veya Müşterî evinde gerek. Faşd için Kamer burc-ı âteşide gerek yâ hevâ’î gerek. Eger faşd elden yâ omuzdan olsa Kamer Cevzâda olmamak gerekdür. Ve binâ için Kamer gerek kim şâ’id ola ve şimâli ola ve burc-ı şâbit veya zücesedeynde ola. Ve Zuhal dördüncü evde hâli eyü ola. Ve sulţânlar maşâlihi için Kamer gerek kim şerefinde ola veyâ Şemsiñ evinde ola veyâ nâzır ola Şemse dostluk nazarı. Ve ticâret için munçalib burcda gerek mes’ud ola Müşterî ile veyâ ‘Uğârid ile. Bey’ ü şirâ dağı burc-ı munçalibde gerek. Ammâ bey’de sa’dan munşarif gerek. Şirâda sa’da muttasıl gerek. Ve girü kalan buna göre kıyâs ola.” (Kundakçı, 2021, 60-61)

şeklindeki açıklamalar makalede incelediğimiz metinle konu olarak da örtüşmektedir. Aksine bir kanıt bulunmadıkça bahsettiğimiz bu hususlar dolayısıyla metnin Ahmed-i Dâ’î’ye ait olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Değerlendirme

İnsanoğlu, eski dönemlerde de gökyüzüne ve oradaki cisimlere ilgi duymuş, onlarda var olduğunu düşündüğü sırları/gizemi anlamlandırmaya, bunlara ilişkin sorularına cevap bulmaya çalışmıştır. Bu merak o zamanlarda da hem Batı hem Doğu dünyasında konuya ilişkin kitapların kaleme alınmasına sebep olmuştur. İslamî dönemde Arap, Fars ve Türk toplumlarındaki âlimlerin yazdığı eserlerde bu konu “ilm-i hey’et” başlığıyla incelenmiştir. Hey’et ilminin zaman içinde farklı dalları ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de “ilm-i ahkâm-ı nücûm” olup bunun en gelişmiş dalı olan “ahkâm astrolojisi” ise “mevâlîd” ve “ihtiyârât” olmak üzere iki ana gruba ayrılmıştır. Bunlardan “ihtiyârât” uğurlu ve uğursuz olduğuna inanılan vakitlerin belirlenerek bir işin ne zaman yapılıp ne zaman yapılmayacağına dair takvimler

---

kaynaklar *Tercüme-i Eşkâl-i Nâsir-ı Tûsî* (*Tercüme-i Sî Fasl fi’-Takvîm*) ve *Terceme-i Muhtasar der-Ma’rifet-i Takvîm* (Muhtasar fi’ ilm el-Tencim ve-Ma’rifet el-Takvim) adlı iki metnin varlığından söz ediyorlarsa da (Mesela bkz. İhsanoğlu vd., 1997, 3-5) Gencan-Dizer ile Kundakçı tarafından yapılan neşirler mukayese edildiğinde bunların aynı eser oldukları görülmektedir.

hazırlamakla ilgilidir. İhtiyârât konusunda eser veren çok sayıda âlim mevcut olup bunlardan biri de Nasîrüddîn-i Tûsî'dir.

13. yüzyılda yaşayan İranlı âlim Nasîrüddîn-i Tûsî; felsefe, riyazî ilimler, trigonometri, astronomi, tıp, fıkıh, kelam, tefsir, tasavvuf, edebî ilimler vs. hakkında çok sayıda eser yazmışsa da en çok astronomiyle ilgili olan *Zîc-i İlhânî* adlı kitabıyla tanınmıştır. Tûsî'nin astronomiye dair eserlerinden biri de *Tahsîl der-İlm-i Nücûm ve İhtiyârâtü Mesîri'l-Kamer*'idir. Kaynaklarda genellikle *İhtiyârâtü Mesîri'l-Kamer* başlığıyla sözü edilen bu Farsça manzum metnin Türkiye kütüphanelerinde de birçok nüshası mevcuttur. Bu nüshaların kataloglara “*Risâle der-Makâm-i Kamer der-Burûc-i İsnâ 'Aşer, İhtiyârât-i Şuhûr be-İ'tibâr-i Seyr-i Kamer, İhtiyârât, İhtiyârât-i Tûsî, İhtiyârât ez-Kavl-i Nasîrüddîn et-Tûsî, Risâle der-Makâm-i Kamer der-Burûc-i İsnâ 'Aşer, İhtiyârât fi'l-Burûc*” gibi farklı başlıklarla kaydedildiği, dolayısıyla manzumenin farklı adlarla bilindiği anlaşılmaktadır.

Tûsî'nin kısa adıyla *İhtiyârât*'ının Türkiye'deki kütüphanelerde Farsça nüshalarının yanı sıra tespit edebildiğimiz biri manzum, birbirinden farklı olan iki mensur Türkçe tercümesi bulunmaktadır. Mensur tercümelerde eserin sadece Türkçesi mevcuttur. Metnin kimin hangi eserinden çevrildiğine dair bilgiye başlıktan ulaşılmaktadır. Manzum tercüme gelince. Bu tercümede hem Farsça hem Türkçe manzume iç içedir. Başta rubaî olduğu belirtilen ancak rubaî vezniyle yazılmayan dörtlüğün dışında kalan 36 beyit tercüme edilmiştir. Bölümler konuyla ilgili başlıklarla ayrılmış, her birinde sırasıyla “Ay”ın on iki burca (Hamel, Sevr, Cevzâ, Seretân, Esed, Sünbüle, Mîzân, Akreb, Kavs, Cedy, Delv, Hût) girdiği zamanlarda yapılacaklar ve yapılmayacaklar sıralanmıştır.¹³ Manzum ve mensur tercümelerde büyük oranda olmasa da kimi farklılıkların mevcut olduğu görülmektedir.

Mensur tercümelerin yer aldığı yazmalarda iki metnin de mütercimine dair herhangi bir kayıt mevcut değildir. Özellikle Köprülü Kütüphanesinde bulunan mensur tercümede mütercimin bazı farklı öneri ve tespitleri metne ilave ettiği görülmüştür. Bu bilgiler ise muhtemelen metnin başlığında ismi geçen Ebû Ma'sher-i Belhî'den alınmış olmalıdır. Manzum tercümenin ise son beytinde geçen “Dâ'î” kelimesinin inceleme kısmında belirttiğimiz gerekçelerle mahlas olabileceği düşünülmüştür. Farsça metinde olmayan bu kelime, ketebe kaydındaki tarih göz önüne alınarak değerlendirildiğinde manzumenin müterciminin Tûsî tercümeleriyle de tanınan Ahmed-i Dâ'î olma ihtimalinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak kaynaklarda şairin böyle bir eser tercüme ettiğine dair bir kaydın yer almadığını da belirtmek gerekir. Bu çalışmayla onun yazdıkları listesine bir eser daha eklenmiş olacaktır. Ayrıca eldeki tercümelerin muhtevası 13. yüzyılda İran'da kaleme alınmış bir Farsça metinde yer alan kozmik unsurlara ilişkin inançların/kabullerin 15. yüzyılda da geçerliliğini

¹³ Söz konusu bilgilere eski dönemlerde kaleme alınmış ilmî eserlerde de yer verildiği görülmektedir. Bunlar arasında ilk akla gelen acâyibü'l-mahlûkât türünde olanlardır. (Mesela bkz. Göl, *Ali bin Abdurrahman, 'Acâyibü'l-Mahlûkât (1-35. Varak)*, 2008, 54-57). Konuyla ilgili bilgilerin ana kaynağının tespit edilmesi ise ancak karşılaştırmalı çalışmalar yapılmasıyla mümkün olacaktır.

sürdürdüğünü göstermektedir. Bu ve benzeri metinler üzerinde yapılacak karşılaştırmalı incelemelerle söz konusu bilgilere ilişkin literatürün daha da zenginleşeceğini söylemek mümkündür.

METİN

Metinlerin kuruluşunda takip edilen yöntem

1. Başlıklar bold olarak yazılmıştır.
2. Vezinler şiirlerin başında [ ] içinde verilmiştir.
3. Farsça metinler Latin alfabesine aktarılmış, kelimelerin imlasında mümkün olabildiğince birlik sağlanmaya çalışılmıştır.
4. Farsça metindeki sorunlu kısımlar, Nasîrüddîn-i Tûsî’nin eserinin yukarıda listesini verdiğimiz nüshaları kontrol edilerek düzeltilmeye çalışılmış, değişiklikler aparatta gösterilmiş fakat maksat Tûsî’nin metnin edisyon kritiğini yapmak değil Türkçe metni ortaya koymak olduğundan nüsha künyeleri belirtilmemiştir.
5. Metinde zihaf lar gösterilmemiştir.
6. Türkçe metinler eğer yazmada aksini işaret edecek bir durum yoksa Eski Anadolu Türkçesine göre okunmuştur.
7. Mensur metinlerde yazmada sürh mürekkeple yazılan kelimeler italik olarak dizilmiştir.
8. Her iki metne tarafımızdan yapılan ilaveler, “atıf vavları” dışında, [ ] içine alınmıştır.
9. Okunuşundan ve anlamından emin olmadığımız yerlere ? işareti konmuştur.

Metin 1: Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Farsça, nr. 641/2

[M28b]

Aḥkām-i Duvāzdeh Burūc ez-Goftār-i Ḥvāce Nasīru’d-dīn-i Ṭūsī ‘aleyhi’r-raḥme

Rubā’ī der-Ma’rifet-i Ḳamer ki Kodām Burcest

[fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün]

Her çe ez-Māh şod muşennā kon

Penc-i dīger fezā-yi ber-ser-i ān

Pes be-her penc ez-ān zi-mevzi’-i Şems

Gīr burcī vu cāy-i Māh be-dān¹⁴

¹⁴ Māh be-dān: Meh konān M.

Ḥamel

[fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

Her gehī k’āyed be-te’yīd-i Ḥodā-yı lem yezel
Cirm-i Meh der-ḥāne-i Mirrīḥ ya’nī der-Ḥamel

Nīk bāşed hem sefer hem dīden-i rūy-i emīr
Cāme pūşīden ḥarīr u şayd efgenden be-tīr

Gerçi nīkest ibtidā-yi kār-i ḥūn ber-dāşten
Bed buved bunyād kerden ḥāşa toḥmī kāşten

Terceme

Çün Ḥudā-yı lem yezel hükmiyle ey mu’teber
Ger Ḥamel burcına gelse gökdeki cirm-i Kamer

Hoş durur naql ü sefer hem görmege şāh u emīr
Hem oğ atmak hem şikār u hem yeñi geymek ḥarīr

Gerçi kim faşd u ḥacāmet hoş durur ey pür-‘aṭā
İllā bünyād eylemek yoğ ḥāşa toḥm ekmek ḥaṭā

Sevr

Māh çun der-Şevr āyed ‘ağd besten-rā nikūst
Toḥm efgenden be-bāğ u nāme bu’nvişten be-dūst

Ḥūbter dīdār-i ḥātūnān u ‘iṭr āmīḥten
Ez-cedel bi’grīḥten der-ḥarr (?) mī-āvīḥten

Gerçi şāyed şirket u bey'-i semen-rūyān-i ÇĪn
Faşd kerden bed buved germ-ābe reften hem-çunĪn

[M29a]

Terceme

Ay eger Sevr'e gelürse 'ahd u peymān eylemek
Hoş olur hem nāme yazmak bāğ u bustān eylemek

'İtr terkĪb eylemek hātūnları görmek revā
İhtirāz itmek cedelden eylemek zevk u şafā

Gerçi şirket kul karavaş bey'i hoşdur bil yaqĪn
İllā kim faşd u hacāmet müshil içmekden saqĪn

Cevzā

Çun futed der-burc-i Cevzā cirm-i nūr-i māhtāb
Bey'-i Türkān-i Hıṭāyī veh ki çun bāşed şavāb

Hem tuvān h'ānden kitāb u hem tuvān dĪden debĪr
Hem tuvān nāme nuşısten hem tuvān endāht tĪr

Cāme-nev pūşĪden u 'azm-i sefer¹⁵ kerden revāst
LĪk nāhun çĪden u faşd u hacāmet-rā haṭāst

Terceme

Ay eger Cevzā'ya gelse ey emĪr-i kām-yāb
Şatun al Türk-i Hıṭāyı gör nice olur şavāb

¹⁵ 'azm-i sefer: 'azm M.

Oğumağ yazmağ kitāb u kātibi görmek dūrüst
Hem şikār itmek [hem] oğ atmağ[da] ol çālāk ü cüst

Hem yeñi geymekde şād ol hem sefer kıлмаğda gül
İllā dırnağ kesmek ü faşd u hacāmet hoş degül

Sereṭān

Māh çun der-burc-i ḥ^vīş āyed nikū bāşed nikū
Cāme pūşīden sefer kerden revā bāşed der-ū

Dārū-yi mushil der-ū ḥorden ‘aceb der-ḥor buved
Nāme bu’nvişten çe gūyem k’ez heme bihter buved

Mī-sezed germ-ābe reften mūy bu’sturden¹⁶ velik
Faşd u tezvīc u binā-yı nev nihāden nīst nīk

Terceme

Ay eger Serṭān’a¹⁷ gelse hoş durur ey pür-hüner
Hem yeñi geymek mübārekdür daḥı nağl ü sefer

[M29b]

Dārū-yi müşhil içerse derde nāfi’dür devā
Nāme yazmağ hoş risālet eylemek ḡāyet revā

Hem yarar ḥammāma varmağ saç yūlitmek illā kim
Faşd u tezvīc ü binā cā’iz degüldür ey ḥakīm

¹⁶ bu’sturden: bu’ğşāden M.

¹⁷ Vezin zaruretiyle “Sereṭān’a” yerine “Serṭān’a” yazıldı.

Esed

Māh-i āhū-seyr çun cirm efgened ber-burc-i Şīr

Nīk bāşed ‘ahd besten şuğl bi’griften dilīr

Faşd u kār-i āteş u hācet zi-şāhān hū^vāsten

V’ez berāy-i tāk-dārān rūy-i taht ārāsten

Bey’-i Türkān-i Hıṭāyī ender-ū ‘ayn-i rızāst¹⁸

Līk nev pūşīden u cāyī sefer kerden ḥaṭāst

Terceme

Ay Esed burcına gelse hoşdur ey merd-i dilīr

‘Ahd u peymān eylemek şuğl ü ‘amel ḥod bī-naẓīr

Faşd kıлмақ od u aş düzmek dilemek hāceti

Tāk u taht-ı memleket tedbīr[i]çün hoşdur ḫatı

Gerçi kim hoşdur bu günler bey’-i Türkān-ı Hıṭā

İllā kim naql u sefer kıлмақ yeñi geymek ḥaṭā

Sünbüle

Çun Meh ez-burc-i Esed āyed be-sūy-i Sünbüle

Ber-reh-i hāmūn hemī bāyed şoden bā¹⁹-ḫāfile

Nev berīden şāyed u şāyed ez-īn hoşter du kār

Hāş-rā²⁰ ta’līm kerden ‘āmiyān-rā kişt u kār

¹⁸ ‘ayn-i rızāst: ‘ayn-şifāt M.

¹⁹ bā-: her M.

²⁰ Hāş-rā: Hāşa-rā M.

Hoş buved hoş bey'-i sīmīn-ber butān-i serv-kağ
Bed buved bed zergerī hāşa 'ilāc u faşđ u 'ađđ

Terceme

Ay çünkü Sünbüle burcına gelse ey 'azīz
Pes sefer kıлмақ revādur kırudā illā deñiz

Hem yeñi geymek mübārek hāşa kim iy nām-dār
Hāş için ta'līm-i 'ilm ü 'ām için kesb ile kār

[M30a]

Кul қараваş şatun almaқ hoş durur sīm olsa naқđ
İllā toğm ekmek hađādur hem 'ilāc u faşđ u 'ađđ

Mīzān

Meh çu der-Mīzān reved²¹ nīkū buved yek rüz u nīm
Hem sefer hem 'ađđ u hem cevher ħarī bī-ters u bīm

Cāme-i nev pūşīden nūşīden āngeh cām-i mey
Hāşa ber-bāng-i semā '-i cān-fezā-yı çeng u ney

Līk çun Meh bu'gzered ez-'uđde-i²² hicdeh derec
Her ki kārī kerd bī-şek dīd rencī bī-ferec

Terceme

Ay eger Mīzān'a gelse bir buçuk gün hoş durur
Kim cevāhir bey' iderse yā sefer aşşı görür

²¹ reved: buved M.

²² ez-uđde-i: ez-'iđd-i ü M.

Hem yeñi geymek şafâdur nüş kıлмақ cām-ı mey
Hāşa kim raqş u semā' u çeng ile şeştā vü ney

'Uqde-i Mīzān'dan ol çün geçse on sekkiz derec
Key şaқın her kim iş işler bulmaya fetḥ ü ferec

'Aqrēb

Māh çun der-'Aqrēb āyed nīk bāşed yek-sere
Horden-i dārū vu red kerden ḫā'ām ez-ğargāre

Hem cerāḫat beste²³ şāyed²⁴ hem ma'ācīn sāḫten
Hem şoden germ-ābe hem ber-ḫaşm borden²⁵ tāḫten

Esb-rā şāyed riyāzet dāden²⁶ u nāḫun²⁷ figend
Līk dīger kārḫā hergiz ne-bāşed sūdmend

Terceme

Ay eger 'Aqrēb'de olsa hoşdur ey merd-i sere
Dārū-yı müşhil içerse kay kılırsa ğargāre

Hem cerāḫāt emlemek hoşdur 'ilāc-ı zaḫm u derd
Hem daḫı ḫammāma varmaқ oynamaқ şatranc u nerd

At yarağ itmek eyüdüür dırnağın kesmek revā
İllā ırak işlere qaşd eylemek ğāyet ḫaḫā

²³ beste: best M.

²⁴ şāyed: bāyed M.

²⁵ ḫaşm borden: ḫaşm kerden M.

²⁶ dāden: dād M.

²⁷ nāḫun: nāḫun-rā M.

[M30b]

Qavs

Māh çun der-Qavs bāşed nağz bāşed çār kār

Evveleş tezvīc u ta'līm āhires faşd u şikār

Her ki bey'-i cevher u hayvān koned yābed²⁸ hacil

Hāşa nev pūşīden²⁹ u³⁰ kārī ki bu'nvīsed sicil

Qarż dāden mū suturden tohm kişten bed buved

Ger kesī müşhil hored lā-şek 'adū-yi hod buved

Terceme

Ay eger Qavs'a gelürse hoş ola dört dürlü kār

Evveli tezvīc ü ta'līm āhırı faşd u şikār

Bey'-i hayvān u cevāhir kılma kim eyler hacil

Hem yeñi geymek huşümet eylemek yazmağ sicil

Qarż virmek saç yülimek tohm ekmekdür ziyān

Müşhil içmek kendüye qaşd eylemekdür bil hemān

Cedy

Māh çun der-Cedy şod kārīz kenden³¹ der-horest

Cāme pūşīden hoşest u şayd kerden hoşterest

²⁸ yābed: n'āyed M.

²⁹ pūşīden: pūşed M.

³⁰ u: ber-i M.

³¹ kenden: rānden M.

Cādūyī vu sāhīrī-rā bā-Ḥodā borden penāh

Mī-sezed ḥāṣa 'Uṭārid-rā nazar bāṣed be-Māh

Nīk bāṣed nīk mekr u ḳaşd u ḥarb u ḥiḳd-rā

Bed buved bed dīden-i ṣāhān u faṣd u 'aḳd-rā

Terceme

Ay eger Cedy'e gelürse ḥoşdur ey aşlı şerīf

Naḳb urup kārīz ḳazmak hem yeñi geymek laṭīf

Şayd ḳılmaḳ siḥr ü tāriḥāt yazmaḳ mu'teber

Ḥāṣa kim ide 'Uṭārid Ay'a dostluḳdan nazar

Hem eyüdü 'ahd u peymān eylemek hem 'azm ü ḳaşd

İllā ki sulṭānı görmeḳ 'aḳd ile tezvīc ü faṣd

Delv

[M31a]

Māh çun der-Delv āyed kerd ṣāyed cidd u cehd

Ez-berāy-i ḳişt u kār u besten-i miṣāḳ u 'ahd

Nīk bāṣed nīk eger yārī dehed iḳbāl u baḥt

Bende-i Hindū ḥarīden hem³² niṣānīden dirāḥt

Ḥiṣnhā vu ḳal'ahā ṣāyed der-ū kerd³³ binā

Līk naḳl u faṣd u tezvīc-i zenān bāṣed 'anā³⁴

³² hem: yā M.

³³ ṣāyed der-ū kerd: dānend nā-ṣāyed u rū-gerden M.

³⁴ zenān bāṣed 'anā: zen-i rūşen-zenā M.

Terceme

Ay eger Delv'e gelürse hoşdur itmek cidd ü cehd
Kesb ü kâr u şugl için hem bağlamak peymân u 'ahd

Hoş ola ger yârî kılsa devlet ü iqbâl ü baht
Hindü³⁵ kul almak sütün bünyâd urup dikmek diraht

Şıgnacak yirler düzetmek kal'aya u[r]mağ binâ
İllâ kim naql ü sefer tezvîc-i biker itmek 'anâ

Hüt

Çun Kamer der-Hüt bâşed nîk bâşed bî-şigift
Faşd kerden dest-râ vu pây-râ nâhun girift

Lîk da'vet³⁶ nîk bâşed dîden-i eşrâf nîz
Kürî-i çarh-i kuhen püşîden ez-nev çâr çîz

Hem kabâ vu hem kulâh u hem kemer hem pîrehen
V'ânçe der-ten bâşed ân-râ cümle başşîden³⁷ be-men

Terceme

Ay eger Hüt'a gelürse hüküm aña eyler delîl
Faşd kılmak dırnağın kesmek haşâdur bellü bil

İllâ eşrâf u ekâbir görmege hoşdur katı
Hem felek rağmına geymek dört dürlü hil'ati

---

³⁵ Hindü: Hinde M.

³⁶ da'vet: da'vî M.

³⁷ cümle başşîden: hem be-başşîden M.

Börk ü kaftân u kuşak gönlek yeñi geymek saña

Eskisin Dâ'î'ye virgil kim helâl olsun aña

[M31b]

Ber-ḥaseb-i ḥidmet-i cenāb-i maḥdūmī-yi istizhārī-yi ummīd-gāhī celālu'd-devle ve'd-dünyā ve'd-dīn şemsu'l-İslām ve'l-muslimīn be-taḥrīr-i ĩn çend kelime ikdām numūd tā 'inde'l-enzār yād-dāşt fermāyed bedīn gustāḥī ummīd-i 'afv-est 'izzet u devlet der-tezāyud bād. Taḥrīren fī-evāsīṭi Cumādi'l-ülā Sene 868.

Metin 2: Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi, nr. 539/1

[2b]

İhtiyārāt-ı Nâşır-ı Tūsī³⁸ Şāhibü'r-raşad

Kaçan Ay Ḥamel burcında olsa sefer itse hoş ola. Begler yüzün görmek eyü ola. Ḥarīr ṭon geymek oğ atmak eyü ola. Kan işin bitürmek eyü ola. Bünyād itmek nesne ekmek hoşdur. Ammā Ay Şevr burcında olsa 'ağd itmek toḥm ekmek dosta nāme yazmak ḥātūnlar kendin bezemek ḥüb koḫı saçınmak kamusı eyüdü. Ammā ceng ü cidālden kaçmak gerek. Kan aldurmak ve ḥammāma varmak ḥaṭādur. Ammā Ay Cevzā burcında olsa maḥbūb cāriye-i Türki almak şavābdur. Kitāb başlamak meşḫ itmek nāme yazmak oğ atmak yeñi ṭon geymek sefer itmek cümlesi revādur. Ammā tırnak kesmek kan almak ḥacāmet itmek ḥaṭādur. Ammā Ay Sereṭān burcında olsa yeñi ṭon geysel sefer kılsa ḡāyet hoşdur. Müshil dārū yise be-ḡāyet şifā ola. Nāme yazmak ḡāyet hoş ola. Ḥammāma varmak saçak çözmek revā ola. Ammā kan almak ve nikāḥ itmek ve yeñi bünyād başlamak eyü degüldür. Ammā Ay Esed burcında olsa 'ahd itse ola silaḥşorluk itse ola od işi eyü ola pādīşāhlardan dilek dilene tāt u taḥt işleri taḥtın bezemek eyüdü. Türki yā Ḥiṭāyī maḥbūblar almak 'ayn-ı şavābdur. Lākin yeñi ṭon geyinmek 'azm-i sefer kılmak ḥaṭādur. Ammā Ay Sünbüle burcında olsa ulu yollara kāfileyle gitse ḡāyet hoşdur. Yeñi ṭon kesmek ta'līm itmek toḥm saçmak serv-ḫadler almak ḡāyet ḥūbdur ve lākin altun işlemek 'ilāc itmek kan aldurmak nikāḥ itmek ḥaṭādur. Ammā Ay Mīzān burcında olsa sefer kıla nikāḥ ide cevher ala hīç ḫorḫmaya yeñi ve nefis ṭon geye ve cām nūş ide. Sāz u semā' ve çeng ü ney şoḫbet eyüdü. Ammā çün Ay on sekizinci dereceden geysel her ne dutarsa renc ü zaḫmet göre. Ammā Ay Aḫreb burcında olsa ot içmek ve ḥammāma varmak cerāḥat bağlamak ma'cūn düzmek ata yaraḫ virmek ve dırnaḡın yonmak bunlar eyüdü bunlardan ayırmak yaramaz. Ammā Ay Ḳavs burcında olsa dört nesne ḡāyet eyüdü. Evvel nikāḥ ikinci

³⁸ Yazmada fotoğrafta da görüleceği üzere kelime sehven “Tūyī” şeklinde yazılmış bu sebeple katalogda da müellif adı “Nâşır Tūbâ” şeklinde kaydedilmiştir:

ta'lîm üçüncü kan almak dördüncü şikâr itmek. Lâkin kıymetlü cevher alsa hacîl ola. Yeñi ton geymek kâdı bitisi almak borç virmek saç yülimek tohm ekmek yaramazdur. Müshil ot içmek kendüye düşmenlük itmekdür. *Ammâ* Ay Cedy burcında olsa ton geysen hoşdur. Şikâr dañı hoşdur. Cāzūdan ve sāhirden Allāh'a sığınalar. Meker ü hîle vakt[i]dür. Pādişāhlar görmek yaramazdur. Nikāh itmek ve kan almak eyü degül. *Ammâ* Ay Delv burcında olsa cehd itmek gerek tohm ekmege 'ahd u mu'āhede [3a]³⁹ itmege. Hindî kul alsa ağaç dikse kal'aya ve bārūya bünyād urisa eyü ola. Lîk naql ü hareket itmek dul 'avrat almak eyü degül. *Ammâ* Ay Hüt burcında olsa kan almak el ve ayak tırnağın kesmek haṭādur. *Ammâ* ölümler gömmek eyüdür. Çarḥ-ı kühen körlüğüne dört nesne geymek eyüdür. Kaftān ve gönlek ve külāh ve kuşak ve eskisin bağışlamak fā'idedür. Va'llāhu a'lem bi's-şavāb.

Metin 3: Köprülü Kütüphanesi, Mehmed Asım Bey Bölümü, nr. 727/5

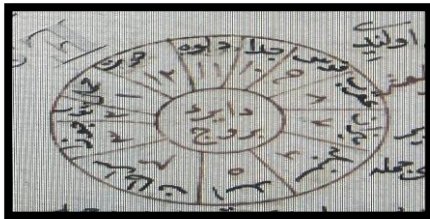
[77b]

Şāhib-i Raşad H'āce Naşir-i Tūsî Bü'l-Ma'şer-i Belhî Hāzretleri buyurur ki⁴⁰
harekāt-ı felek taqdîr-i Kadîr ile ve seb'a-i seyyārenüñ aḥkāmı cümle menāzil-i Kamer i'tibār-ı hükm olunur. Bes imdi Kamer her burca⁴¹ [78a] ne maḳūle 'amel itmek lâzımdur anı beyān idelüm. *Kamer Hamel* burcında vāḳı' olsa begler ve ehl-i silāh yüzün görmek ulu işler taleb kılmak ve naql-i taḥvîl ü sefer ve ata binmek ve şikâr itmek libās biçüp geymek ve hacāmet itmek ot içmek ve sancaḳ ḳaldurmak ve leşker 'arz itmek eyüdür. Lâkin binā vü 'imāret ve müshil içmek ve mu'ālece kılmak ve tohm ekmek bunuñ gibi her nesne yaramazdur. *Kamer Sevr* burcına gelse bünyād u 'imāret ü zürā'at ve yirler abādan eylemek ve 'işret ve nikāh kılmak ve tahta oturmak mübārekdür ve ağaç dikmek eyüdür. *Ammâ* ot içmek hacāmet ve yeñi libās biçmek ve geymek ve sefere çıkmak ḥammāma girmek bunuñ emsāl nesnelere yaramazdur. *Kamer Cevzā* burcında olsa begler ve vezîrler yüzün görmek ve erbāb-ı dīvān ehl-i hācet taleb eylemek yazmak ve okumak şehre girmek kul ḳaravaş şatun almak ve libās biçmek ve geymek ok atmak ve şikâr itmek sefere çıkmak bunuñ gibi nesne

³⁹ Yazmada sayfanın sol başında "izheb ilā mā neveyte ve lā taḥmil hemmen" ifadesi kayıtlı olup metne dahil edilmeyen bu ifade "Gittiğin yolda ilerle ve dert etme" manasına gelmektedir.

⁴⁰ Metnin 77a'da bulunan giriş kısmı, Nasîrüddîn-i Tūsî'nin eserinin Farsçası ile mukayese edildiğinde bunun başka bir müellife ait olduğunu, "Şāhib-i Raşad H'āce Naşir-i Tūsî Bü'l-Ma'şer-i Belhî Hāzretleri buyurur ki" ifadesiyle başlayan bölümün ise Tūsî'nin eserinden bu metne konu gereği tercüme edilerek alındığını düşündürmektedir. Bu nedenle metnin girişi atlanarak sadece Tūsî'ye ait tercüme alıntı okunmuştur.

⁴¹ Yazmada sayfa kenarında on iki burcu sıralayan "Dā'ire-i Burūc" isimli aşağıdaki çizim bulunmaktadır.

eyüdü. Lâkin faşd u hacâmet ve dırnağ kesmek 'imâret kılmak emlak [78b] almak ve bunun emsâl nesnelere yaramazdır. *Qamer Sereṭān* burcunda vâkı' olsa ot içmek ve libās biçmek geymek ve hammāma varmak sefer etmek ve dırnağ kesmek resūl göndermek oğul kız taleb kılmak hasteye mu'ālece etmek ma'cūn düzmek deryādan sefer etmek eyüdü. Lâkin bünyād ve binā 'imâret kılmak ve faşd hacâmet ve tezvīc ü 'ağd-ı nikāh eylemek yaramazdır. *Qamer Esed* burcunda vâkı' olsa pâdişāhlar ve sultānlar ve ekābirler yüzün görmek ve faşd hacâmet ve 'ahd peymān ve hācet dilemek ve sancağ ve 'alem kaldurmak ve işler işlemek bunun mişāl nesnelere eyüdü. Ammā yeñi biçüp geymek ot içmek ve sefer yaramazdır. *Qamer Sünbūle* burcunda vâkı' olsa yeñi biçüp geymek ve 'ilm-i huṭuṭ ve dīdār-ı ehl-i kalem nāme yazmak ve 'ıyş u 'iṣret hūb āvāze dinlemek ve sefer-i ticāret kılmak bunun emsâl nesnelere eyüdü. Lâkin faşd hacâmet ve cimā' etmek ve hūsn-i cemāl görmek ve müşhil içmek ve şerbet eylemek emsāli nesnelere yaramazdır. *Qamer Mīzān* [79a] burcunda vâkı' olsa huddām ve havātīn yüzün görmek ve düğün ve konukluk ve 'ıyş ve nāme ve elçi göndermek ve hareket-i bey'-i cevāhir [etmek] ot içmek ve mu'ālece etmek bunun mişāli nesnelere eyüdü. Lâkin bünyād u 'imâret etmek ve deryā seferi ve toḥm ekmek bunun emsâl nesnelere yaramazdır. *Qamer 'Akrēb* burcunda vâkı' olsa ot içmek hammām ve sefer işleri görmek ve harb āletlerin iṣlāh etmek ve tiryāk terkībleri düzmek ma'cūnlar ve haşmıla muqābele idüp muqārin olmak ve bunun emsāli nesnelere eyüdü. Ammā pâdişāhlar ve vezīr görmek libās biçüp geymek ve sefere da'vete varmak be-gāyet haṭādur. *Qamer Qavs* burcunda vâkı' olsa vezīrlere ve 'ulemā vü ekābir ü kuṣāt yüzün görmek ve tezvīc şikār kılmak eyüdü. Ammā borç virmek toḥm ekmek şabāh yola gitmek ot içmek yaramazdır. *Qamer Cedy* burcunda vâkı' olsa ru'ūs u meşāyih ve ehl-i kal'a vü cebel yüzün görmek ve şabr kılmak ve emlak şatun almak oğ atmak ve 'ahd u peymān kılmak ve nāme-i⁴² necāt yazmak ve sefer etmek eyüdü. Ammā mülük yüzün görmek ot içmek faşd hacâmet ve nikāh yaramazdır. *Qamer Delv*⁴³ burcunda⁴⁴ [79b] vâkı' olsa ulu bünyād eylemek ve kal'a vü şehirler 'imâret etmek ve şābit işler işlemek ve hağ taleb etmek bunun emsâl nesnelere eyüdü. Ammā yeñi libās biçüp geymek ot içmek ve hācet dilemek sefere çıkmak yaramazdır. *Qamer Hūt* burcunda vâkı' olsa vūzerā vü 'ulemā kādı görmek ve yeñi geymek içmek ve gemiye binmek ve kıl gidermek ve bey' şirā ve ekābirden recā eylemek bu mişālinde nesne eyüdü. Lâkin faşd hacâmet ve nihānī işler ve zūr da'vā eylemek oğul kız taleb yaramazdır.

⁴² nāme-i: nār M.

⁴³ Delv: Delve M.

⁴⁴ Kelime diğere sayfanın başında mükerreren yazılmıştır.

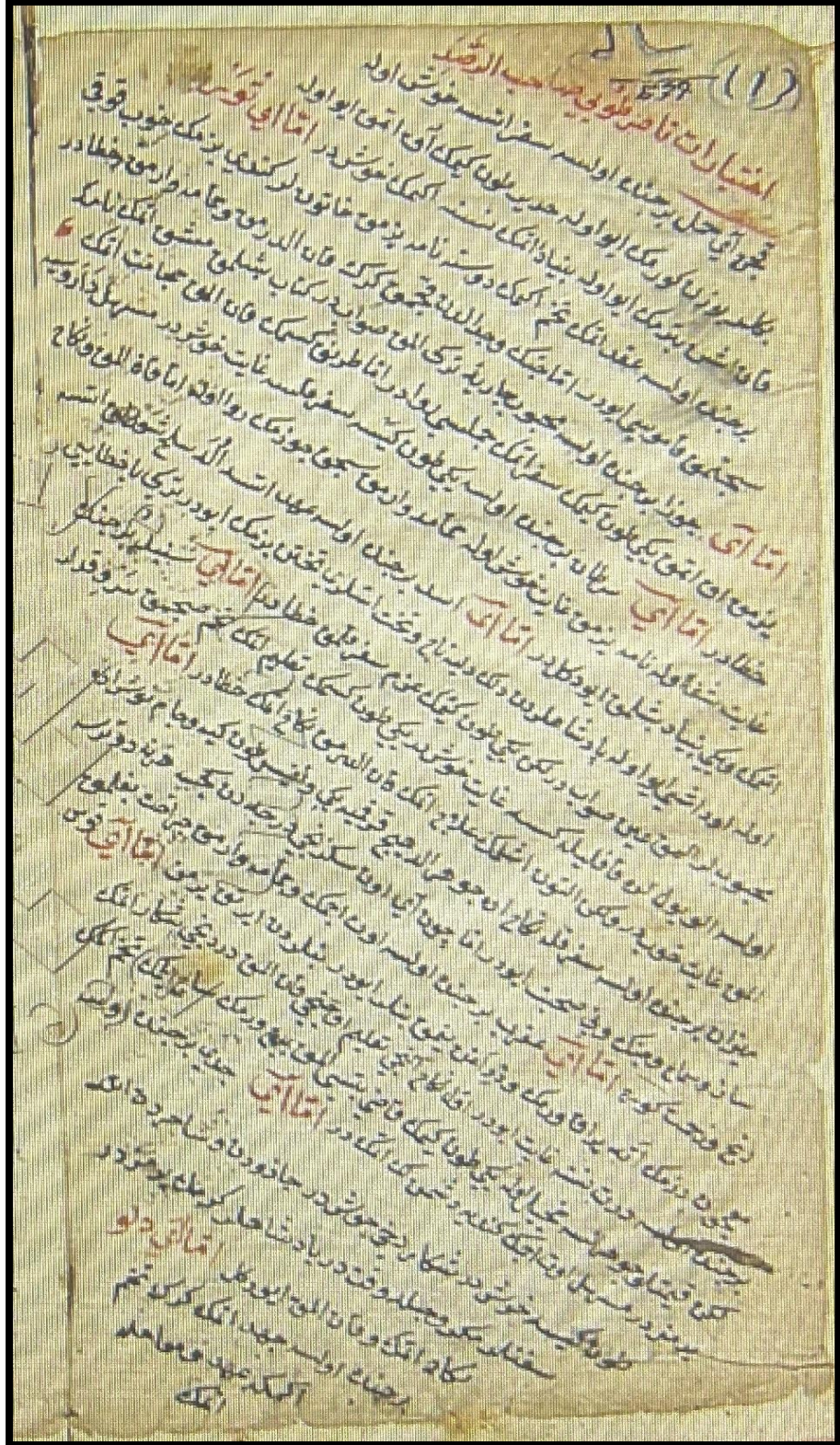
Kaynakça

- Baya, Mehmet Sami-Yılmaz, Sadi. “Fuat Sezgin’in Tarih Yazıcılığında Rasathaneler: Meraga Rasathanesi Örneği”. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9/9, (Güz 2019), 121-135.
- Bloch, E.. *Catalogue des Manuscrits Persans* 2. Paris: 1933.
- Büyükkarcı Yılmaz, Fatma. “Kamer, Burçlar ve Menzillerle İlişkisi Hakkında İki Risale”. *Turkish Studies* 9/9 (Summer 2014), 131-144.
- Canım, Rıdvan. “Ahmed-i Dâ’î”. *TEİS*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmedi-dai>, [Erişim tarihi: 31.07.2025]
- Daftary, Farhad. *İsmaililer, Tarihleri ve Öğretileri*. İstanbul: Alfa/Tarih Yayınları, 2017.
- Dayı, Özkan. “Hâce Nasîrüddîn Tusî’nin Meraga Rasathanesi’ndeki Yardımcıları ve Öğrencileri”. *The Journal of Academic Social Science Studies* 14/84 (Bahar 2021), 507-516.
- Dizer, Muammer. “Ebû Ma’şer el-Belhî”. *DİA*. 10/182-184. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Ertaylan, İ. Hikmet. *Ahmed-i Dâ’î Hayatı ve Eserleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1952.
- Fehd, Tevfik. “İlm-i Ahkâm-ı Nücûm”. *DİA*. 22/124-126. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Gafarov, Anar. “Nasîrüddîn Tûsî’nin Hayatı, İlmi Hüviyeti ve Eserleri”, *Bilime Adanmış Ömür: Nasîrüddîn Tûsî*. ed. Aykut Akar-Anar Gafarov. 19-44. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2017.
- Gencan, T.N- M. Dizer. *Muhtasar fi ‘İlm el-Tencim ve-Ma’rifet el-Takvim*. İstanbul: 1984.
- Göker, Lütfi. “Ölümünün 703. Yıldönümü Vesilesiyle Nasîrüddün-i Tûsî ve Merağa Rasadhanesi”. *Millî Kültür* 1/6 (1977), 66-69.
- Göl, Osman. *Ali bin Abdurrahman, ‘Acâibü’l-Mahlûkât (1-35. Varak)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- <https://portal.yek.gov.tr/>
- İhsanoğlu, E. vd. *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi* 1. İstanbul: IRCICA Yayınları, 1997.
- İhsanoğlu, E. vd. *Osmanlı Astroloji Literatürü Tarihi ve Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi Zeyl* 1. İstanbul: IRCICA Yayınları, 2011.
- İzgi, Cevat. *Osmanlı Medreselerinde İlim* 1. İstanbul: İz Yayıncılık, 1997.
- Kar, Aykut. “Merâğa Rasadhanesi’nde Gökbilim Çalışmaları: Zîc-i İlhânî”. *Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi* 2/3 (İstanbul 2018), 93-10.

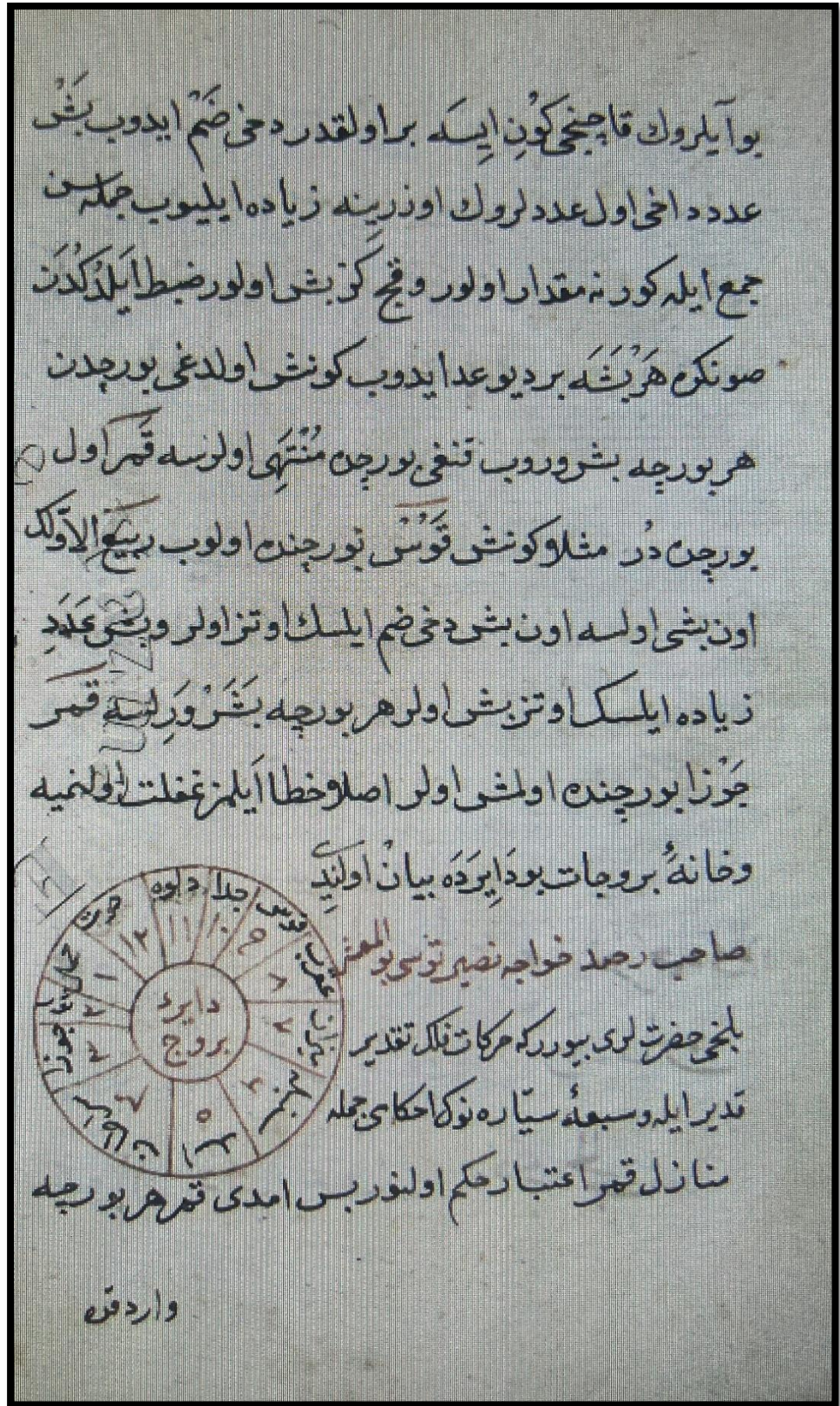
- Karabacak, Esra. “Ahmed-i Dâî'nin Risâle-i Si-Fasl Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme”. *Turkish Studies* 8/9 (2013), 279-288.
- Kaygusuz, İsmail. “Çok Yönlü İslam Bilgini Nasîrüddîn Tûsî (1201-1274/5)”. *Arkeoloji ve Sanat* 33/138 (Eylül-Aralık 2011), 117-142.
- Kortantamer, Tunca. “Ahmed-i Dâî ile İlgili Yeni Bilgiler”. *Türkoloji Dergisi* 7/1 (1977), 103-138.
- Köksal, M. Fatih. “Dâî”. *TEİS*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/dai>, [Erişim tarihi: 31.07.2025]
- Köktekin, Kâzım. “Ahmed-i Dâî'nin Camasbnâme Tercümesi'nin Dili”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 13 (Erzurum 1999), 27-48.
- Köprülü, Fuad. “XIII. Asırda Marâğa Rasathanesi Hakkında Bazı Notlar”. *Bellekten* 6/23-4 (1942), 207-227.
- Kundakçı, Emre. *Ahmed-i Dâî Tercüme-i Sî Fasl Fi't-Takvîm*. İstanbul: Muhayyel Yayınları, 2021.
- Mecmû'a-yı Cedvel-i İhtiyârât*. Tahran: Kütüphane-i Meclis-i Şûrâ-yı İslâmî, 9.588.
- Muhammed Müderris Razavî. *el-'Allâme el-Hâce Nasîruddîn et-Tûsî Hayâtuhu ve Âsâruhu*. Meşhed: Mecmaü'l-Buhusi'l-İslâmiyye, 1998.
- Muhammed Pâdşâh. *Ferheng-i Câmi'-i Fârsî*. 3/1776. Çâphâne-i Hayderî (2. Basım), 1343.
- Muhammed Taki Müderris Razavî. *Ahvâl u Âsâr-i Hâce Nasîruddîn-i Tûsî*, İntişârât-i Esâmîr, Tahran: 1991.
- Nasîrüddîn-i Tûsî. *Câmasb-nâme*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 4795/38, 326b-328b.
- Nasîrüddîn-i Tûsî. *İhtiyârât ez-Kavl-i Nasîruddîn et-Tûsî*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Serez, 3909/4, 51b-53a.
- Nasîrüddîn-i Tûsî. *İhtiyârât fi'l-Burûc*. İstanbul: Beyazıt Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi, V2269/3, 44b-46b.
- Nasîrüddîn-i Tûsî. *İhtiyârât*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi, 427/4, 20b-21a.
- Nasîrüddîn-i Tûsî. *İhtiyârât*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Beşir Ağa, 154/2, 132b-134b.
- Nasîrüddîn-i Tûsî. *İhtiyârât-i Nasîruddîn et-Tûsî*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 2686.
- Nasîrüddîn-i Tûsî. *İhtiyârât-i Şuhûr be-İ'tibâr-i Seyr-i Kamer*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 4858/4, 32b-33b.
- Nasîrüddîn-i Tûsî. *İhtiyârât-i Tûsî*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 3432/7, 83b-84b.

- Nasîrüddîn-i Tûsî. *İhtiyârât-i Tûsî*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, 1365/5, 97-98.
- Nasîrüddîn-i Tûsî. *Risâle der-Makâm-i Kamer der-Burûc-i İsnâ 'Aşer*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Carullah, 2114/9, 55a-57a.
- Nasîrüddîn-i Tûsî. *Risâle der-Makâm-i Kamer der-Burûc-i İsnâ 'Aşer*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 4840/5, 90b-91a.
- Nasîrüddîn-i Tûsî. *Risâle der-Makâm-i Kamer der-Burûc-i İsnâ 'Aşer*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 2620/2, 34b-38b.
- Nasîrüddîn-i Tûsî. *Risâle der-Makâm-i Kamer der-Burûc-i İsnâ 'Aşer*. İstanbul: Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi, 1284/3, 29b-30a.
- Öz, Mustafa. "Dâî". *DİA*. 8/420-421. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Pehlivan, Necmettin-Muhammet Çelik. "Tümel Önermenin 'Cihet'i: Muḥammed el-Āmidî'nin *Ref'u'l-Hicâb 'an Cemî'i'l-Muveccehât* İsimli Eseri Bağlamında Bir İnceleme". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 60/1 (2019), 1-80.
- Risâle der-Makâm-i Kamer der-Burûc-i İsnâ 'Aşer*. İstanbul: Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Farsça, 41/2.
- Risâle fî Beyâni Burûcâtî Kamer ve Ahkâmiha*. İstanbul: Köprülü Kütüphanesi, Mehmed Asım, 727/5, 77b-79b.
- Risâle-i İhtiyârât*. Çorum: Hasan Paşa Kütüphanesi, 539/1, 2b-3a.
- Risâle-i İhtiyârât-i Nücûm*. Manisa: İl Halk Kütüphanesi, 5341/3, 64b-65a.
- Risâle-i İhtiyârât-i Nücûm*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hafid Efendi, 176/3, 90a-97a.
- Sayılı, Aydın. "Hâce Nasîr-i Tûsî ve Rasadhâne-i Merâğa". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* XIV/1-2 (Mart-Mayıs 1956), 1-12.
- Şirinov, Agil. "Tûsî, Nasîrüddîn". *DİA*. 41/437-442. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Unat, Yavuz. "İslâm Dünyasında Astronomi ve Gözlemevlerinin Gelişiminde Önemli Bir Adım; Merâgâ Gözlemevi". *Bilime Adanmış Ömür: Nasîruddîn Tûsî*. ed. Aykut Akar-Anar Gafarov. 45-60. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2017.

Resim 2-Çorum İl Halk Kütüphanesindeki mensur çevirinin ilk sayfası.

Resim 3-Köprülü Kütüphanesindeki mensur çevirinin ilk sayfası.